

in deze landen is onbekend en qualyk bequame arbeiders daartoe souden syn te bekomen”.

Wanneer wij nu bedenken dat de eerste Koster-drukken dateeren uit ongeveer 1460, en wij zien dan pas 140 jaren later eene dan ook spoedig in bloei toenemende papier-industrie ontstaan, zoo verschijnt de aan Koster en Gutenberg toegeschreven uitvinding in een geheel ander daglicht, dan proeven wij uit deze simpele geschiedkundige data hoe dwaas het is om de namen dier beide mannen te verbinden aan een uitvinding waardoor banden werden geslaakt, waardoor de volkeren verzezen zouden zijn uit eene geestelijke duisternis.

Wat toch is de boekdrukkunst als industrie waard zonder een evenredig daaraan in de behoefte voorzienende papier-industrie? Wij zullen dan ook weldra zien hoe het karakter der drukwerken uit de 15e eeuw nog geheel wijst op een uiterst langzaam, zeer geleidelijk inburgeren der boekdrukkunst, niet als stimulans voor ontwikkeling, maar als gevolg van eene evolutie, waarvan de oorzaken dieper liggen. Aan den strijd over Koster en Gutenberg zullen we dus niet veel woorden besteden, te minder omdat in Korea reeds in de 14e eeuw de

losse verplaatsbare gegoten letter werd gebruikt, de letterzetterij dus reeds bestond, zoodat de Hollander en de Duitscher, van welken laatsten zelfs het bestaan als zelfstandig drukker wel eens betwijfeld wordt, moeten beschouwd worden als industrieelen, oprichters van bedrijven, die hen in de geschiedenis een plaats waardig maken als energieke menschen, al moeten zij dan de aureool van geestelijke hervormers missen.

Ongetwijfeld is dus de organisatie der drukkerij met losse letters een zeer belangrijke onder de talloze technische verbeteringen, die van blokdruk tot de hedendaagsche boekdrukkunst hebben geleid, maar niet de eenige, en noch van hollandschen, noch Duitschen oorsprong.

Wil men, hetgeen gemakshalve ook niet verwerpelijk is, de namen van personen altijd zoo doenlijk aan zekere belangrijke momenten in de evolutie van het maatschappelijk leven verbinden, dan kunnen de namen Koster en Gutenberg gevoegelijk naast elkaar blijven prijken als de oudst bekende Hollandsche en Duitsche drukkers, zonder dat het eenige beteekenis heeft om te trachten de prioriteit als uitvinder van een van beiden te bewijzen.

De onderlinge onafhankelijkheid van Kos-

15^e EEUWSCHE BOEKILLUSTRATIE. (BIBL. DER R. U. TE UTRECHT).
(PASSIONAEL MITTEN MARTIROLOGIO).